

Smolenická výzva III

Integrovaný manažment krajiny - základný nástroj implementácie trvalo udržateľného rozvoja krajiny

V kongresovom centre Slovenskej akadémie vied na Smolenickom zámku za účasti zastupujúceho predsedu Národnej rady SR Bélu Bugára, Ministra životného prostredia SR Lászlóa Miklósa, štátnej tajomníčky ministerstva kultúry SR Ágnes Biró, štátnej tajomníčky Ministerstva školstva SR Dany Dorotey Mikulovej, poslanca Národnej rady SR Dušana Jariabka, zástupcu Trnavského samosprávneho kraja Ľuboša Duška, riaditeľa Inštitútu finančnej politiky Ministerstva financií SR Vladimíra Zlackého a ďalších predstaviteľov ústredných orgánov štátnej správy, miestnej štátnej správy, samosprávy, akademickej obce (na čele s predsedom Slovenskej akadémie vied Štefanom Lubym), odborných organizácií, mimovládnych organizácií, záujmových združení, predstaviteľov cirkvi a ďalších skupín spoločnosti sa v marci konala v poradí už 3. konferencia s názvom **Smolenická výzva III: Integrovaný manažment krajiny - základný nástroj implementácie trvalo udržateľného rozvoja krajiny**. Konferencia bola organizovaná v rámci cyklu konferencií **Implementácia trvalo udržateľného rozvoja (TUR) v SR**, ktoré sa konajú od roku 2002. Cieľom konferencie bolo zhodnotiť proces implementácie TUR od predchádzajúceho podujatia (od r. 2003), definovať silné a slabé stránky v tomto procese, ako aj zadeľovať priority na nasledujúce obdobie. Záštitu nad konferenciou prevzali minister životného prostredia SR László Miklós a predseda SAV Štefan Luby.

Ústrednou témou konferencie bola krajina ako objekt a zároveň i subjekt TUR. Na konferencii odznelo 34 prednášok popredných slovenských odborníkov z oblasti TUR, ktorí podali nazeranie na krajinu z rôznych uhlov pohľadu (ekonomického, sociálneho, regionálneho, kultúrnovo-výchovného, vzdelávacieho, vedecko-výskumného a pod.) až po celostné chápanie krajiny (integrovaný po-

hľad). Na konferencii bolo prezentovaných 18 posterov, ktoré mali predovšetkým charakter obrazových ilustrácií prezentujúcich aplikácie integrovaného manažmentu na rôznych modelových územiach. V rámci posterovej časti boli prezentované aj výsledky štúdie *Krajinno-ekologicky optimálne priestorové a funkčné využitie biosférickej rezervácie UNESCO Vysoké Tatry*, ktorá predstavuje príspevok vedcov k riešeniu situácie v Tatrách.

Odbornú časť konferencie uviedol minister životného prostredia SR, ktorý vyzdvihol požiadavku geosystémového prístupu ku krajine založenom na ponímaní krajiny ako integrácie prírodných zdrojov v určitom priestore. Práve priestor predstavuje zjednocujúci rámec, scénu, na ktorej sa vyskytujú všetky zdroje ako vzájomne sa prelínajúce vrstvy (geologické zdroje, vodné a pôdne zdroje, klíma, biotické zdroje, morfometrické parametre). Každý bod zemského povrchu predstavuje špecifickú homogénnu jednotku vzájomnej kombinácie uvedených zdrojov. Teda podstatou integrovaného manažmentu je poznanie priestoru ako integrácie uvedených zdrojov, ako aj poznanie vzťahov medzi týmito zdrojmi.

Popri komplexnom pohľade na krajinu odzneli aj príspevky sústredené na jednotlivé aspekty výskumu a manažmentu krajiny. Ekonomický aspekt zhodnotil zástupca ministerstva financií Vladimír Zlacký, kultúrohistorický štátna tajomníčka ministerstva kultúry SR Ágnes Biró, sociálny podpredsedníčka SAV Viera Rosová. Zhodnotenie výskumu krajiny v podmienkach SR predniesol predseda SAV Štefan Luby a zhodnotenie výskumu v projektoch 5. a 6. rámcového programu Európskej komisie prezentoval riaditeľ ÚKE SAV Július Oszlányi. Ide o ústav SAV s najvýraznejším zastúpením v riešení projektov 5. a 6. rámcového programu EK v SR.

Výrazná časť konferencie bola venovaná výchove a vzdelávaniu. Na úvod tohto bloku štátna tajomníčka ministerstva školstva SR Dana Dorotea Mikulová predstavila koncepciu environmentálneho vzdelávania v SR a zhodnotila jej realizáciu v praxi. Dňa 7. februára 2006 bola zriadená Environmentálna komisia pre výchovu a vzdelávanie ako spoločný poradný orgán Ministerstva školstva SR a Ministerstva životného prostredia SR. Jej poslanie predstavil predseda komisie Hubert Hilbert.

Ťažisko konferencie spočívalo na prezentácii integrovaných prístupov vo výskume, manažmente a využívaní krajiny. Potreba aplikácie integrovaného manažmentu krajiny v reálnej praxi vychádza z pragmatických potrieb, vyžaduje si to kauzalita neustále rastúcich nielen environmentálnych, ale aj existenčných problémov - sociálnych, ekonomických a pod. Jednotlivé problémy sú často vzájomne prepojené, napr. zmena využitia územia výraznou mierou ovplyvňuje biodiverzitu a stabilitu územia, znečisťovanie a zaťažovanie jednotlivých zložiek životného prostredia si vyžaduje investície do odstraňovania týchto následkov a do realizácie nových technológií, zatváranie priemyselných prevádzok s negatívnymi vplyvmi na životné prostredie je

Smolenický zámok - kongresové centrum Slovenskej akadémie vied

často spojené s rastom sociálnych problémov - rast nezamestnanosti, negatívnych psychosociálnych javov a pod.

V rámci konferencie boli prezentované jednak teoreticko-metodické východiská integrovaného prístupu vo výskume a v manažmente krajiny, ako aj aplikácie integrovaných prístupov na rôznych typoch modelových území - integrovaný manažment povodí, aplikácia integrovaných prístupov v ochrane biodiverzity, kopaničiarska krajina, poľnohospodárska krajina, urbanizovaná krajina, vidiecka krajina. V rámci konferencie boli prezentované aj skúsenosti s integrovanými prístupmi vo výskume krajiny a vo výchove a vzdelávaní v Českej republike.

Ako vyplynulo z prednesených príspevkov integrovaný manažment musí byť založený na komplexnom výskume krajiny v troch základných dimenziách environmentálnej, sociálnej a ekonomickej a skúmania súvislostí a vzťahov medzi jednotlivými dimenziami. Snahou je zosúladiť rozvoj uvedených dimenzií. Nie je možné preferovať rozvoj jednej dimenzie na úkor druhej, napr. ekonomické úžitky preferovať nad environmentálnymi, prípadne sociálnymi a pod. V našich podmienkach je zvlášť citlivé skúmanie vzťahu medzi environmentálnou a sociálnou dimenziou, nakoľko mnohé prevádzky s nepriaznivými environmentálnymi vplyvmi na prostredie majú vysoký sociálny efekt. Hlavným cieľom integrovaného manažmentu je vytvoriť taký systém hospodárstva, ktorý zosúladiť rozvoj jednotlivých sociálno-ekonomických aktivít s prírodným, sociálno-ekonomickým a kultúrohistorickým potenciálom územia. Integrovaný manažment zabezpečí elimináciu súčasných a prevenciu vzniku nových environmentálnych, sociálnych a ekonomických problémov a z dlhodobého hľadiska zabezpečí TUR daného územia.

Súčasťou konferencie bolo aj predstavenie knižnej

Najnovšiu publikáciu L. Miklósa a Z. Izakovičovej a kol.: *Atlas reprezentatívnych geokosystémov SR* krstili Béla Bugár a Štefan Luby.

publikácie autorov: L. Miklós, Z. Izakovičová a kol.: **Atlas reprezentatívnych geoeosystémov SR**, ktorý predstavuje novodobú koncepciu ochrany prírody v SR. Ochrana prírody a krajiny je jedným zo strategických smerov rozvoja spoločnosti, ktoré majú za cieľ zlepšiť kvalitu životného prostredia Slovenska. Cieľom novodobej koncepcie ochrany prírody a krajiny na Slovensku je zabezpečiť rámec k prosperujúcej a trvalo udržateľnej spoločnosti prostredníctvom ochrany, obnovy, rozvoja a trvalo udržateľného využívania prírody a krajiny. Okrem tradičných cieľov ochrany a konzervácie prírodného dedičstva z dôvodu estetických, kultúrnych, vedeckých, sa nové trendy v ochrane prírody zameriavajú aj na utilitárne hodnoty prírody (ako sú ekologická stabilizácia, autoregulácia, zachovanie produkčnej schopnosti, využívanie genofondu, ochranné, hygienické a rekreačné účinky).

Ochrana prírody sa teda neobmedzuje len na typy prírodných biotopov a voľne žijúce organizmy, ale zohľadňuje aj ľudské aktivity. Mnoho hodnotných typov krajiny a biotopov je výsledkom napr. poľnohospodárskej činnosti a považuje sa za súčasť nášho prírodného a kultúrneho dedičstva. Ekologická stabilita a druhové

bohatstvo tejto „kultúrnej“ krajiny sú však taktiež ohrozené v dôsledku opustenia alebo zmeny využívania územia a zástavbou. Udržiavanie hodnotných biotopov a krajinných typov si vyžaduje vhodné manažmentové opatrenia.

Cieľom modernej environmentálnej politiky, často označovanej ako TUR, je zachovanie vhodných podmienok života človeka ako biologického, sociálneho a ekonomického druhu (*antropocentrizmus*), ale zároveň aj vhodných podmienok života ostatných živých systémov - ekosystémov (*biocentrizmus*). Súčasná úroveň poznania totiž jednoznačne potvrdzuje, že podmienky života človeka sú udržateľné len vtedy, ak sa zachovávajú podmienky života všetkých ostatných druhov, čo vyžaduje zachovanie prirodzených funkcií a všetkých vzťahov, vrátane neživých zložiek krajinného sféry (*geobiocentrizmus*). Preto sa všetky prírodovedecké koncepcie podporujúce takúto ekologickú politiku zameriavajú práve na vypracovanie princípov zachovania prírodných funkcií a vzťahov v *geoeosystémoch*. *Novodobá koncepcia ochrany prírody teda vychádza z modelu ochrany reprezentatívnych geoeosystémov (REPGES)*. *REPGES reprezentujú kra-*

jiné jednotky vyznačujúce sa určitou rôznorodosťou podmienok - rôzne geologické podložie, hydrologické, pedologické, klimatické, morfometrické podmienky, ktoré zaručujú výskyt rôznych foriem ekosystémov a bioty, t. j. foriem života.

Publikácia predkladá charakteristiky všetkých typov reprezentatívnych geoeosystémov v Slovensku, ako aj ich zastúpenie v jednotlivých geoeologických regiónoch Slovenska. Strategickým cieľom definovania reprezentatívnych geoeosystémov je určiť reprezentatívny geoeosystém pre každú územnú jednotku na danej hierarchickej úrovni (v každom regióne) - regionálny princíp, a reprezentatívny výskyt pre každý typ geoeosystému, stanoví pre aký región je REPGES typický - typologický princíp.

Na záver konferencie účastníci prijali Smolenickú výzvu III, ktorú adresovali nielen predstaviteľom štátnej správy a samosprávy, ale aj ďalším dôležitým skupinám spoločnosti v zmysle Agendy 21 (pozri prílohu na s. 12-13).

Zita Izakovičová
Ústav krajinej ekológie SAV
Foto: Ján Lichý

ABECEDA života a životného prostredia

Mesto. *Imago mundi*, životné prostredie, ktoré si človek vytvoril pre svoju potrebu, najskôr obrany pred zverou a sebou samým a ochrany pred prírodnými živlami a nečasom. S obydliami svojich bohov a božských vládov, so stavbami vlastnej tvorivosti, vzdelávania, obchodu a súkromia. Mesto môžeme prirovnať k jakýmsu systému alebo minojskému labyrintu, pritom netreba mať na mysli skalné mestá napríklad v tureckej Kappadócií (Kaymakli, Derinkuyu, Mazi, Özkonak). Prejdite sa medzinami v Marrakéši alebo vo Feze s hustou zástavbou priliehajúcich domov, uličkami v Káhire alebo v Damašku, ale aj v mestečkách Európy, kde si líšky dávajú dobrú noc. Hľadanie vlastnej jaskynky v japonskej Osake, v čínskom Hongkongu, na neobyčajnom Manhattane, pri Parížskej opere alebo pri rímskom Forum Romanum, v okolí londýnskeho Picadilly alebo vienského Hofburgu sa stalo obťažne a dosť drahé. V Bratislave stačí prejsť na druhú stranu Dunaja, kde ešte v sedemdesiatych rokoch 20. storočia prevládala zeleň sádov a záhrad okolo rodinných domčiek - Amerika, dokonca v centre s kasárňami. Petržalka nazvaná dôverne jej obyvateľmi „Králikárňou“, hľadajúca svoju novú tvár, kým iné mestá ju postupne strácajú alebo stratili. Večná škoda a dôsledok „nekultúrnej revolúcie“ všade na svete, kde si necia tvorivosť svojich predkov a kultúru, z ktorej vzišli. Aká bude pozostalosť vandalov, barbarov, plagiátorov a brušných tanečníkov (mnohí žijú aj medzi nami) zhodnotia až ďalšie generácie. Dedič našej kultúrnej/nekultúrnej pozostalosti. Rozvalín kultúr.

Nešťastie. *Pohroma*, opozitum šťastia. Zlo v podobách nešťastných náhod, vplyvov environmentálnych rizík, prejavov environmentálnej nebezpečnosti a nevhodnosti, nezaplateľných poistných udalostí. Môže ho spôsobiť pád, zrážka, vietor, voda, oheň, žiarenie, jed, násilie, zemetrasenie, zrušenie, výstrel i strata morálnych zábran. Dôsledok: ohrozenie až poškodenie zdravia, majetku a environmentu. Ak zničíme podmienky života zaniknú aj formy života. Predchádzať nešťastiam alebo obmedzovať ich dôsledky môžeme eliminovaním príčin ich vzniku a zavádzaním ochranných opatrení (napríklad protipovodňových, protipožiarnych, odzbrojovacích...). Namiesto dostatočného investovania do tejto humánnej prepotrebnej prevencie, budujeme (buduje sa) poisťovnícko-iluzóme pr edplácanie si znížovania dôsled-

kov predpokladaných nešťastí (legálna analógia výpalníctva) a rizika náhlej smrti. Kladieme si/kladú nám otázky: Čo, ak? Čo, keby? Ak zaplatíme, len zmeníme pochybnosti na: Ak, tak! Keby, tak! Podstata sa nemení, nič sa nedeje. Život ide ďalej, pričom obe zmluvné strany sa modlia, aby k nešťastiu nedošlo. Jedna pritom bohatne z ničoho, druhá chudobne z hlúposti. Životné a iné poistky rastú a podmienky ich vyplatenia sa sťažujú. Život však nechránia. A koľko vlastne stojí život; na koľko by ste si poistili, alebo by oni poistili napríklad ten váš? Na koľko sa ceníte? Čo je hoden?

Osud Karma, cesta života od narodenia po skon, určená sudíkmi každému nad kolískou so želaniami šťastia, bohatstva a zdravia ako predpokladu dlhého veku, o vplyvneného (a) genetickou/biologickou dispozíciou, (b) spôsobom života/životným štýlom (alkoholizmus, narkománia, fajčenie, stres, strava...), (c) stavom environmentu/environmentálnymi podmienkami (znečistenie, environmentálne rizikové faktory, environmentálna nevhodnosť a nebezpečnosť stavieb, epidémie a pandémie...), (d) úrovňou a dostupnosťou zdravotníckej starostlivosti. Štyri faktory, z ktorých sa každý v určitej situácii môže stať dominantný - rozhodujúci, zodpovedajú Hamletovskú otázku: Byť, či byť? Vcelku, keď Zem úplne stratí polohu medzi nebom a peklom a človek pozíciu biologického vyvolenca, neriadeného zákonmi chladnej prírodnosti a krutej vypočítavosti, potierajúcej lásku k blížnemu tvorovi a meniacej individuálny osud na nepredvídateľnú náhodu alebo naprogramovanú akčnosť, neostáva veľa nádeje, že náš spoločný osud bude iný ako osud práve hynúceho druhu motýľa, ešte stále nakrátko zaujímavého a krásneho. Nepomôže ani výmena koňa za kráľovstvo. Osudu neutečieš ani na koni.

Príroda. *Univerzum*, z ktorého vzišiel človek, pričom stále ostal jeho súčasťou. Jeho snaha o odprírodnenie vychádza len z infantilnej naivity a presvedčenia akejsi iluzórnej nadvlády, ktorou len zakrýva odveký strach z prírodných síl, merajúcich čas jeho smrti. Keď sa ľudia „vzdalujú“ v prírode od prírody, hovoríme o ich „odprírodnovaní“, keď od samých seba (peštvajú aj byť ľuďmi) tak „odľudšťovaní“, čo znamená v podstate odprírodnovanie. Kým v doterajších dvoch svetových vojnách bojovali ľudia proti ľuďom s možnosťou víťazstva (čiastočnej redukcie), v tretej pôjde o vojnu ľudí s prírodou, ktorú nemôže človek ako jej súčasť vyhrať. Hovorí jej Matka Gaia. Bez úcty k jej darom zraňuje jej telo a pr ekliňa ju za obmedzenia a nástrahy, ohrozujúce jeho moc v pozícii úbohého samovraha, ktorý namiesto podpory a harmónie a lásky vynakladá väčšinu pr ostriedkov na prejav vlastnej samolúbosti, na upevnenie moci nad sebou samým, až na vlastné sebazničenie. A príroda blahosklonne čaká a hľadá na výčiny svojich nevďačných detí ako smeti, voziaciach sa dočasne v autách, sediacych pred obrazovkami ilúzií šťastia a reality nešťastia iných, namiesto lásky veriacich v moc zbraní a peňazí, ktoré pred posledným súdom zeleného Usíra/Osirisu a návratom do prírody nebudú potrebovať Amen.

